

Capitolul 1

OMUL, SOCIETATEA ȘI CREȘTINISMUL ÎN EPOCA POSTMODERNISMULUI

I. Argument

Evoluția umanității de la începuturi și până în prezent, istoria culturii și a civilizației au fost împărțite în epoci după mai multe criterii printre care amintim raporturile dintre om, societate și univers, relația dintre rațiune și sensibilitate, specificul cunoașterii, sfera valorilor, caracteristicile creației umane, dar și a modului în care omul a înțeles relația sa cu Dumnezeu. Nu există opinii unanime în această periodizare a istoriei, culturii și civilizației, însă majoritatea autorilor identifică cultura și civilizația antică, Epoca Medievală, Goticul, Renașterea, Clasicismul, Iluminismul, Modernismul și Epoca în care se pare că ne aflăm noi, Postmodernismul.

Sintetizând și grupând aceste trăsături, în opinia noastră considerăm că istoria culturii și civilizației umane, poate fi grupată în trei perioade mari: epoca antică, clasicismul (care include Goticul, Renașterea, Barocul și Iluminismul) și a treia perioadă modernismul și postmodernismul, despre acesta din urmă vom face câteva succinte considerații.

Din perspectiva revelației naturale și supranaturale, a dreptei credințe, alături de alți autori, cum ar fi Mircea Eliade, considerăm că istoria umanității poate fi împărțită în epoca precreștină și epoca creștină. În prezent există numeroase religii, confesiuni religioase, secte, dar care nu au vocația universalității, inclusiv sub aspect rațional și valoric, așa cum o are creștinismul, care nu exprimă și nu cuprind Adevărul ontologic Absolut, care nu îl recunosc pe Dumnezeu, unic în ființă și întreit în Persoane care este Cel ce este, Calea, Adevărul și Viața, care nu cunosc și nu recunosc tainele Duhului Sfânt și ale Bisericii și nici rolul mântuitor al Crucii Domnului și nici sfințenia Maicii Domnului ca Născătoare de Dumnezeu, Fiul Lui Dumnezeu care s-a făcut om, a luat din iubirea sa necuprinsă și firea omenească s-a jertfit și a Înviat pentru a noastră mântuire, pentru ca noi să devenim fii ai lui Dumnezeu după har. Vorbesc cel mult de adevăruri relative ale existenței, de un transcendent divin impersonal, fără a face distincție dintre necreat și creat, cum este cazul concepțiilor mistice panteiste. Mai rău este că, exceptând cele trei credințe monoteiste și credințele pe care se întemeiază cultura orientală, toate celelalte, confesiuni, secte sau chiar „religii”, în mod direct sau indirect, Îl neagă pe

Dumnezeu, Îl refuză, ba chiar Îl ironizează, așa cum se întâmplă în perioada postmodernă și, prin urmare, sunt moduri de gândire umane nonvalorice.

Adeptii acestui mod de gândire și de înțelegerea a omului, a societății uită câteva adevăruri demonstrate existențial. Nimic nu este posibil fără Dumnezeu, în afară de păcat și de nonsens, absurdul, nefirescul, toate acestea sunt create de omul care se distanțează de Dumnezeu și de oameni preferând absolutul egoismului personal și limitele existențiale ale acestei lumi. Deși strigătul filosofului Nietzsche „*Dumnezeu a murit*”, stă la baza postmodernismului contemporan, adevărul este cu totul altul. Dumnezeu nu moare, ci numai credința dreaptă a omului. Creștinismul nu cade, ci numai noi cădem din creștinism, așa cum bine spunea părintele Arsenie Boca. Dumnezeu nu are pe nimeni de pierdut, iubirea sa pentru oameni este nemărginită, nu este din această lume, dar, totodată, este adevărat că Dumnezeu nu se lasă batjocorit.

Prin urmare, nu există, evolutiv vorbind, un progres continuu al culturii, al civilizației, al istoriei care să configureze sensuri valorice, raționale existenței, să o transfigureze, pe o cale ascendentă spre desăvârșirea în Dumnezeu, spre îndumnezeire prin har la care omul este chemat prin Mântuitorul nostru Iisus Hristos, și prin om întreg Universul. Regresul, involuția sunt și ele prezente la nivel individual și social, fiind dimensiuni ale istoriei. Trecerea, schimbarea, devenirea sunt caracteristici ale lumii create care pot fi întru desăvârșirea spirituală individuală și colectivă în Hristos, sau lipsite de sens, involutive. Și aceasta pentru că omul a fost înzestrat cu libertatea rațiunii, a voinței și a sensibilității putând să aleagă dintre bine și rău. Nu înseamnă că destinul omenirii este determinat exclusiv de voința omului. Dumnezeu și harul său lucrează neîncetat spre împlinirea voinței lui Dumnezeu relevate și pentru noi. Fără harul lui Dumnezeu, indiferent că omul este conștient de prezența lui sau nu, îl primește sau îl refuză, universul, creația s-ar risipi și s-ar transforma în nimic.

Postmodernismul contemporan este o epocă de mari contradicții existențiale în istoria mântuirii omului și a lumii: credința coexistă cu necredința, valoarea cu nonvaloarea, progresul cu regresul. Tendința dominantă este recesivă, de abandonare a raportării omului la Dumnezeu, de disoluție a valorilor perene ale dreptei credințe și culturii, de transformarea omului în individ dominat de raționalismul tehnologic și de schimbarea statutului său existențial din scop al creației într-un simplu mijloc, de pervertirea libertății cu iluziile acumulării și consumismului.

II. Ce este postmodernismul?

Tot mai multe curente ideologice își fac apariția și influențează societatea care, până nu demult, își avea un filon trainic în cultura și spiritualitatea creștină. În acest context, se vorbește tot mai mult despre postmodernism.

Postmodernismul este termenul de referință aplicat unei vaste game de evoluții în domeniile de teorie critică, filosofie, arhitectură, artă, literatură și cultură. Diversele expresii ale postmodernismului provin, depășesc sau sunt o reacție a modernismului.

Dacă modernismul se consideră o culminare a căutării unei estetici a iluminismului științific și rațional, o etică și un umanism juridic raționalizat și normativizat, toate cu valoare universală, postmodernismul se ocupă de modul în care autoritatea acestor entități ideale (numite metanarațiuni) este slăbită prin procesul de fragmentare, consumerism și deconstrucție. Jean-Francois Lyotard¹ a descris acest curent drept o „neîncredere în metanarațiuni”; în viziunea acestuia, postmodernismul atacă ideea unor concepții universale, monolitice, stabile privind omul și existența monolitice și în schimb încurajează perspectivele fracturate, fluide și pe cele multiple, promovând relativismul valoric de natură științifică, artistică sau morală. Nimic nu are sens, de aceea totul este îngăduit. Existența este individuală, concretă, fără universalii.

Prin urmare, postmodernismul este o ideologie, specifică epocii pe care o trăim sau a „eonului” prezent cum ar spune Blaga, cu consecințe asupra modului în care omul înțelege lumea, se raportează la lume, la valori, dar și la divinitate.

Postmodernismul reprezintă un set de răspunsuri de ordin intelectual, cultural, artistic, academic sau filosofic asupra condiției omului și a lumii create. Un termen utilizat este postmodernitatea, care se referă la toate fenomenele care au succedat modernității.

Pentru a înțelege cât mai bine ce este postmodernismul, ce înseamnă a fi postmodern, este bine să caracterizăm modernismul, ce înseamnă a fi modern. Cuvântul „modern” își are originea în latinescul „modo”, care înseamnă „chiar acum”. Postmodern înseamnă deci, ad litteram, „după chiar acum”. Modernismul este întotdeauna, din punct de vedere istoric, într-o luptă cu ceea ce a fost imediat înaintea sa. Modernismul sfârșește prin a se lupta cu el însuși și, astfel, devine inevitabil postmodernism. Așadar, postmodernismul apare ca o consecință, respectiv, ca o continuare a modernismului, dar și ca o realitate ce se opune modernismului prin unele aspecte proprii; deci, continuare a modernismului, dar și o reacție deconstructivistă la adresa modernismului. În drumul de la modernism spre postmodernism, „deplasarea” a înlocuit ierarhia valorilor culturale și spirituale aflate în disensiune și continuă proliferare; s-a extins geografia conflictului, iar prezentul a fost devastat de „războaie culturale”, care au condus la nevoia presantă de a reafirma ordinea socială a lucrurilor².

În esență, postmodernismul este definit de filosofi și sociologi, ca o tendință în cultura ultimelor decenii care a afectat o varietate de domenii ale cunoașterii, inclusiv filosofia. Discuțiile postmoderne acoperă o gamă largă de probleme socio-filosofice legate de viața externă și internă a individului, politică, morală, cultură, artă etc. Principala caracteristică a situației postmoderne a fost o ruptură decisivă cu societatea

¹ J.F. Lyotard, *The Postmodern Condition. A Report on Knowledge*, S.U.A.: Editura Manchester University Press, 1984.

² Pentru dezvoltări, se recomandă consultarea sursei: C.P. Gheorghe, *Postmodernismul nu-L neagă pe Dumnezeu, Îl ironizează*, publicat online în <https://ziarullumina.ro/educatie-si-cultura/interviu/postmodernism-ul-nu-l-neaga-pe-dumnezeu-il-ironizeaza-35933.html>

tradițională și stereotipurile ei culturale. Totul este supus unei revizuirii reflexive, evaluate nu din punctul de vedere al valorilor tradiționale, ci din punctul de vedere al eficienței. Postmodernismul este văzut ca epoca unei revizuirii radicale a atitudinilor de bază, a respingerii viziunii tradiționale asupra lumii, epoca rupturii cu toată cultura anterioară.

Toți reprezentanții postmodernismului sunt uniți de un stil de gândire, în cadrul căruia nu se acordă preferință constantei cunoașterii, ci instabilității acesteia; nu sunt apreciate rezultatele abstracte, ci concrete ale experienței; se afirmă că realitatea în sine, adică „lucru în sine” despre care vorbește Kant, este inaccesibil cunoștințelor noastre. Spre deosebire de concepția kantiană, nici realitatea fenomenală nu poate fi cunoscută, nu se poate spune ce este realitatea. Accentul ideologiei postmoderniste nu se pune pe obiectivitatea adevărului, ci pe relativitatea acestuia. Prin urmare, nimeni nu poate pretinde că știe ce este adevărul și mai mult nici o persoană și nici Dumnezeu nu sunt Adevărul. Fiecare înțelegere este o interpretare umană, care nu este niciodată definitivă. În plus, este influențată semnificativ de fapte precum clasa socială, etnică, rasială, tribală etc. aparținând individului.

O trăsătură caracteristică postmodernismului este negativismul, „apoteoza lipsei de teme”³ (L. Shestov). Tot ceea ce înainte de postmodernism era considerat stabilit, de încredere și sigur: om, minte, filosofie, cultură, știință, progres - totul a fost declarat instabil și nedefinit, totul s-a transformat în cuvinte, raționamente și texte care pot fi interpretate, înțelese și „deconstruite”, dar pe care nu se poate baza în cunoașterea, existența și activitatea umană.

Totuși, unii filosofi identifică și aspecte pozitive ale postmodernismului:

Se apreciază ca fiind pozitive, preocuparea pentru înțelegerea filosofică a problemei limbajului, în apelul său la rădăcinile umanitare ale filosofiei: discurs literar, narațiune, dialog etc. De asemenea, este considerată ca fiind pozitivă atitudinea sa prioritară față de problema conștiinței. În acest sens, postmodernismul se află în concordanță cu dezvoltarea întregii filosofii a lumii moderne, care ia în considerare problemele științei cognitive (inclusiv psihologia cognitivă). Aspectele pozitive ale postmodernismului trebuie înțelese în lumescul lor, în caracteristicile esențiale ale acestei ideologii care refuză Absolutul, universalul, obiectivitatea și mai ales orice raportare la Dumnezeu. Elementele pozitive ale acestui mod de a fi și a exista sunt marcate de limita care se închide fără deschidere spre sens și autentic.

Pentru o mai bună înțelegere a ceea ce reprezintă postmodernismul, mai ales ca ideologie, vom menționa câteva aspecte istorice:

Deoarece postmodernismul a fost subiectul unor dezbateri partizane, sunt tot atâtea definiții ale curentului câți teoreticieni există. Dificultatea de a-i putea stabili obiectul este întărită de un ethos al anti-tichetei. Paradoxal, chiar dacă cineva i-ar formula o definiție, un filosof postmodern ar dori să o deconstruiască și pe aceea. Relativism de forma: totul

³ L. Sestov, *Toate lucrurile sunt posibile*, f. I., f. e., 1905.

este posibil, nu există afirmație, ci numai negație, nu sunt certitudini, nici în existență, nici în cunoaștere .

Cronologia postmodernismului ca ideologie și, mai târziu, ca mod de viață, începe în anul 1920, odată cu răspândirea mișcării dadaismului, care propunea colajul și accentua forma marginii ca fiind cea mai importantă, mai importantă decât opera însăși. Nu forma era abstrasă din conținut, ci forma putea să-și determine orice conținut. Este trecerea de la formă în relație cu un conținut, la formalizare, fără sens valoric, suficientă sieși.

Această idee a fost preluată ulterior și dezvoltată de filosoful Jacques Derrida⁴. Un alt curent ce a avut un impact foarte mare asupra postmodernismului a fost existențialismul care consideră că nu există valori universale, ci discursul individual al fiecărui om drept sursă a moralei și a înțelegerii. Cu toate acestea, abia la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, atitudinile postmoderne au început să apară. Postmodernismul începe să caracterizeze un stil de viață, nu este numai ideologie, ci se conturează ca epocă în istoria umanității

Teoreticienii și susținătorii postmodernismului și-au dezvoltat rapid un vocabular cu o retorică anti-iluministă, au argumentat că raționalitatea nu a fost niciodată atât de sigură pe cât susțineau raționaliștii și că însăși cunoașterea era legată de loc, de timp, de poziție socială sau de alți factori cu ajutorul cărora un individ își construiește punctele de vedere necesare cunoașterii și vieții.

În loc să-ți bazezi cunoașterea pe cazuri sau texte particulare, baza cunoașterii a fost privită ca fiind generată de jocul liber al discursului, o idee cu rădăcini în teoria jocurilor de limbaj ale lui Wittgenstein⁵. Această subliniere a permisivității jocului liber în contextul mai larg al conversației și discursului duce postmodernismul spre adoptarea ironiei, paradoxului, a manipulării textuale, a referințelor sau a tropilor.

Înarmați cu acest proces al chestionării bazelor sociale ale acestei aserțiuni, filosofii postmoderni au început să atace unitatea modernismului și a acelei unități cu rădăcini în Iluminism.

Poate cel mai izbitor exemplu al acestui scepticism se găsește în operele teoreticianului cultural francez, Jean Baudrillard. În eseul său, *Simulations and Simulacra*, a recunoscut că realitatea socială nu există în sens convențional, dar că a fost înlocuită de un proces fără sfârșit de producere de simulacre⁶. Producțiile culturale de masă mass-media fără nicio semnificație valorică, generează constant procese de re-apropriere și re-contextualizare ale unor simboluri culturale sau imagini în mod fundamental deplasând experiența noastră de la „realitate” la o „hyperealitate” pur subiectivă, a cărei existență se construiește în spațiul virtual specific inteligenței artificiale.

⁴ J. Derrida, *Fiara și suveranul*. Volumul II, (Seminar 2002-2003), București: Editura Tact, 2014; J. Derrida, *Dissemination*, Londra: Editura Bloomsbury Publishing Plc., 2016.

⁵ L. Wittgenstein, *Cercetări filosofice*, București: Editura Humanitas, 2013.

⁶ J. Baudrillard, *Cuvinte de acces*, București: Editura ART, 2008.